

**DAVLAT SANOAT STRATEGIYASINI AMALGA OSHIRISHNING
INSTITUTIONAL MUAMMOLARI**

**ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПРОМЫШЛЕННОЙ СТРАТЕГИИ**

**INSTITUTIONAL PROBLEMS OF IMPLEMENTING THE STATE
INDUSTRIAL STRATEGY**

**Qarshi Davlat Universiteti Iqtisodiyot fakulteti Iqtisodiyot yo'nalishi 3-
kurs talabasi Suyunova Marvarid Sherali qizi**

szuraev253@gmail.com

+998976785015

Аннотация

Maqolada sanoatlashuv jarayonini jadallashtirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan davlat sanoat strategiyasining institutsional jihatlari ko'rib chiqilgan. Zamonaviy sanoat strategiyasining institutsional islohotlar sharoitidagi maqsad va vazifalari ko'rsatilgan. To'rtinchi sanoat inqilobi va industrial taraqqiyotning yangi davrida texnologik ildamlashlar xususiyati bayon qilingan. Shuningdek, milliy sanoatning institutsional tuzilmasi, institutsional muhiti, institutsional muammolari hamda ularni hal qilishning chora-tadbirlari to'g'risida mulohaza yuritilgan.

Tayanch iboralar: sanoatlashuv jarayoni, sanoat strategiyasi, institutsional islohotlar, to'rtinchi sanoat inqilobi, texnologik ildamlash, sanoatning institutsional tuzilmasi, institutsional muhit, institutsional muammo, institutsional chora-tadbirlar.

Аннотация

В статье рассматриваются институциональные аспекты государственной промышленной политики, которая играет важную роль в ускорении промышленного развития. А также, указаны цель и задачи промышленной политики в условиях институциональных реформ. Показаны некоторые особенности технологических продвижений четвертой промышленной революции и индустриального прогресса. Описаны некоторые аспекты институциональной структуры, институциональной среды, институциональные меры решения проблем развития отечественной промышленности.

Ключевые слова: Промышленная политика, институциональные реформы, четвёртая промышленная революция, технологическое продвижение, институциональная структура промышленности, институциональная среда, институциональная проблема, институциональные меры

Annotation

The article outlines the institutional aspects of the industrial policy of the state, which is crucial to the acceleration of the industrialization process. In the article are revealed the aim and objectives of modern industrial policy in the period of institutional reforms. The feature of technological breakthrough in the period of Fourth Industrial Revolution and the new era of industrial development are described. It also focuses on the institutional structure, institutional environment, institutional issues, and some institutional arrangements of industrial development.

Keywords: institutional aspects, industrial policy, institutional reforms, Fourth Industrial Revolution, institutional structure, institutional environment, institutional issues, institutional arrangements.

Kirish

Amalga oshirilayotgan ma'muriy islohotlar konsepsiyasiga ko'ra xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqqa xizmat qilish kerak, tamoyiliga ko'ra, jamiyatning institutsional tuzilmalari isloh qilinmoqda. Bu iqtisodiyotning yetakchi tarmog'i hisoblangan sanoat sektorida ham o'z ifodasini topmoqda. Sanoat sektorini boshqarish, uning rivojlanish sur'atlarini ta'minlash, sanoat siyosatining samarali mexanizmlarini joriy etish, davlat va xususiy sektorining sanoatlashuv jarayonidagi o'zaro manfaatli hamkorligini yo'lga qo'yish, yirik, o'rta va kichik o'lchamdagi sanoat korxonalari o'rtasidagi kooperativ hamkorlikni takomillashtirish, sanoatchilarning eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish, ularning innovatsion salohiyatini oshirishga ko'maklashish kabi keng qamrovli chora-tadbirlar borki, bularning barchasi chuqur institutsional o'zgarishlarni taqozo etadi. Mazkur yo'nalishda davlat tuzilmalari, hukumat idoralari maqsadli chora-tadbirlarni amalga oshirishga kirishgan. Tarmoq dasturlari, huquqiy asoslarni kengaytiruvchi qonun va qonun osti hujjatlari qabul qilinib, nizom va reglamentlar, me'yorlar va standartlar o'zgartirilmoqda.

Tadqiqot metodlari

Sanoatlashuv jarayoni jamiyatning ijtimoiy, moddiy va moliyaviy kapitalini muttasil ko‘paytirib, uning tarkibini sifat jihatdan takomillashtirib borishni taqozo etuvchi, davlat va xususiy mulkning hamkorlikda harakatini zaruratga aylantirgan iqtisodiy-texnologik va innovatsion jarayon hisoblanadi. Bugungi kunda davlatning sanoat strategiyasi ilgari “industrializatsiya” atamasi bilan nomlangan va sanoatlashtirish ma’nosini bildiruvchi strategiyadan - mazmuni, qamrovi, maqsad va vazifalariga ko‘ra farq qiladi. Aslida ham iqtisodiy jarayonlar davrlar o‘tishi bilan yangi mazmun va komponentlar bilan boyib boradi. Shundan kelib chiqib, davlat iqtisodiy strategiyasi ham yangi davr talabidan kelib chiqib, yangi shakllar, usullar, mexanizmlar va ko‘rinishlarning joriy etilishi bilan zamonaviylashgan va takomillashgan ko‘rinish oladi.

Sanoat taraqqiyotining yangi davrining paydo bo‘lishi fan-texnika taraqqiyotiga sabab bo‘lgan "Sanoat 4.0" tushunchasiga sabab bo‘ldi. Bu tushuncha o‘ziga xos talablar to‘plamini aks ettiradi. Masalan, O‘zbekiston Respublikasida iqtisodiyotning barcha sohalari bo‘yicha innovatsion modellardan foydalanishni rag‘batlantirish maqsadida Sanoat interneti bo‘yicha milliy konsortsiyalar tashkil etildi. Xuddi shunday, Xitoy ishlab chiqarish sohasini modernizatsiya qilish uchun Industry 4.0 konsepsiyasining texnologik talablariga mos ravishda "Made in China 2025" doktrinasini qabul qildi.

"Sanoat 4.0" nimani nazarda tutadi? Bularga quyidagilar kiradi:

1. Kiber-jismoniy tizimlarning inson aralashuvidan mustaqil bo‘lishni, ya’ni inson ishtirokining keyingi bosqichlarga uzluksiz o‘tishini nazarda tutuvchi desentralizatsiya.

2. O‘zaro ishchanlik, demak, inson va kiber-jismoniy tizimlarning internetga ulanish orqali bir-biri bilan aloqada bo‘lish qobiliyati. Oddiyroq qilib aytganda, real vaqt rejimida va virtual muhitda katta miqdordagi ma’lumotlarni qayta ishlashni o‘z ichiga olgan jarayonlarni boshqarish.

O‘zbekiston iqtisodiy, xususan, sanoat tarmoqlarida "reindustrializatsiya" va "neoindustrializatsiya" jarayonlarining institutsional bazasi alohida ahamiyatga ega. Mashhur amerikalik iqtisodchi D.Nortning fikriga ko‘ra, institutsional shart-sharoit institutsional muhitni tashkil etuvchi ko‘p qirrali tizimni o‘z ichiga oladi. Rossiyalik iqtisodchi V.Volchikning kuzatishicha, institutsional tuzilma institutlarning muayyan qoida va qoidalarga muvofiq tuzilgan tartibi bo‘lib, birgalikda tizimni

shakllantiradi. Bular o'z navbatida turli operativ sub'ektlarning iqtisodiy amallarini tekislashni talab etadi. S.Kirdina nuqtai nazariga ko'ra, institutsional tuzilma aniq institutsional tartib doirasida ko'rib chiqiladi. Ushbu buyruq samarali munosabatlardan o'zaro manfaatdor bo'lgan o'zaro bog'liq institutlarni belgilaydi.

Institutsional o'zgarishlar iqtisodiyotning barcha sohalari bo'yicha mulkchilik munosabatlarning yaxshilanishiga barham beradi. Mulchilik munosabatlari mulchilikning barcha shakllarini qamrab oladi, shu jumladan, davlat mulki, xususiy mulchilik, xususiy mulchilik, xususiy mulchilik va kolektiv mulchilikni tadbirkorlik faoliyati sohasida asosiy masala qilib qo'yadi. Shuning uchun mulchilik munosabatlarning samarali hal etilishi bozor barqarorlashuvi uchun juda muhimdir. Hozirgi institutsional islohotlarning strategik maqsadi bu maqsadda yotadi.

Sanoatlashtirishning tez sur'atlar bilan rivojlanishi ijtimoiy kapitalga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Dastlab, jamiyat kapitalining sanoatlashtirishning institutsional muhitini yaratish va yaxshilashga ta'sirini baholash juda muhimdir, chunki bu jarayonga hissa qo'shayotgan muhim omillardan biridir. Ijtimoiy kapitalni jismoniy shaxslarning aloqa o'rnatish, muhokamalar olib borish, va'dalar berish va umumiy platforma yaratish qobiliyati sifatida tushunish kerak. Bu imkoniyatlarni yanada oshirish bilimlar almashinuvini shakllantirish, yangiliklarni qabul qilish va amaliyot rejalarini amalga oshirishdan iborat.

Sanoatni rivojlantirish uchun juda muhim bo'lgan institutsional doirada ikki jihatga e'tibor qaratish lozim:

1. Motivatsion va qulay shartlar va shartlarni joriy etish.
2. Qoida va qoidalarga amal qilish.

Ichki raqobatbardoshlik va xalqaro raqobatbardoshlikni shakllantirish sanoat mahsulotlari raqobatbardoshligini ta'minlash nuqtai nazaridan «reindustrializatsiya» va «neo-industrializatsiya» tomon o'tishda alohida zarur bo'lib qoladi. Chunki sanoat o'rtasida ichki raqobatbardoshlikni oshirish davlatdan ichki bozorga ma'muriy yo'llar orqali kirishni kengaytiradigan siyosat olib borishni, iloji bo'lganda proteksionistik chora-tadbirlardan qochishni talab qiladi. Biroq, xalqaro raqobatbardoshlikni ta'minlash davlat va xorijiy sektorlar o'rtasidagi hamkorlikni talab qiladi, birgalikda harakat qilishni va keng qamrovli strategiyalarni talab qiladi. Masalan, yuqori malakali sanoat ishchilari, zamonaviy menejment, xalqaro marketing mutaxassislari, xalqaro huquqshunoslar, xalqaro logistika va boshqa

sohalarni jalb qilish. Ushbu ikki yo'nalishni birinchi o'ringa qo'yish biz uchun sanoatlashtirish sohasida barqaror natijalarga erishishda muhim ahamiyatga ega.

Natija va muhokama

Milliy iqtisodiyotning birlashgan iqtisodiy tizimga birlashishi va milliy sanoatning global pozitsiyasini oshirish masalasini muhokama qilishda bunday harakatlar sanoatning xalqaro raqobatbardoshligini yanada mustahkamlashning yagona maqsadiga mos kelishini, shu bilan davlat va sanoatchilar o'rtasida bir-biriga mos kelishini ta'kidlash o'rinli. Ichki bozor ehtiyojlarini qondirish uchun importni ichki ishlab chiqarilgan sanoat tovarlari bilan almashtirish to'g'risidagi har qanday nutq mintaqalar o'rtasida o'zaro iqtisodiy raqobatni ta'minlaydi va iqtisodiy raqobatni yanada aniqlashtiradi. Shuning uchun sanoat imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan mintaqaviy sanoat strategiyasini ishlab chiqish zarur. Bunday strategiya amalga oshirilgan bo'lsada, ularning hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda, respublika aholisining real daromad darajasini ko'tarishdagi o'rni yetarli darajada baholanmagan.

Shu sababli davlatning sanoat strategiyasida bu jihatga alohida e'tibor qaratish va tegishli institutsional islohotlarni birlashtirish zarur. Mamlakatni industrialashtirish sharoitida sanoat, sanoat va agrar mintaqalar o'rtasidagi qarama-qarshiliklarning kamayishi ijtimoiy-iqtisodiy, texnik, texnologik va innovatsion rivojlanishdagi qarama-qarshiliklarni yumshatishga qaratilgan institutsional aralashuvlarni talab etadi.

O'zbekistonda sanoat tarmoqlari texnik-iqtisodiy tizimlar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan murakkab tashkiliy-iqtisodiy tuzilishga ega bo'lib, sanoat strategiyasiga rahbarlik qilish quyidagi jihatlarni hisobga olishi kerak. Sanoat ishlab chiqarishni xalqaro mehnat bo'limidagi farqlarni kamaytiradigan va ishlab chiqiladigan sanoat siyosati maqsadlariga mos ravishda milliy sanoatning global ixtisoslashuvini oshiradigan tarzda tashkil etishga e'tibor qaratish kerak. Janubiy Koreya tajribasi tegishli misol bo'lib xizmat qiladi. Mamlakat o'zining mintaqaviy ahamiyati va ahamiyatini yanada kuchaytirish orqali keyinchalik global bozorga bosqichma-bosqich kirishning muvaffaqiyatli siyosatini olib bordi.

Mintaqaviy, demak, mahalliy (sektoral emas), sanoat strategiyasi o'zini yetarli darajada bartaraf etmaydi, katta foyda ham bermaydi. Mahalliy bozorlar sanoat tarmoqlari uchun juda parchalangan bo'lib, ko'pincha kichik bozorlar deb hisoblanadi. Milliy iqtisodiyot sharoitida sanoat siyosatini amalga oshirish o'rta va

yirik sanoat korxonalari uchun zarurdir. Sinergiyaning yo'qligi va iqtisodiy kengayish va kengaytirish strategiyalari talablarini qondira olmaslik tufayli ishlab chiqaruvchilar sezilarli qiziqish ko'rsatmaydilar. Shuning uchun sanoat strategiyasi ham mintaqaviy, ham global darajada ishlab chiqilishi kerak. Sanoat strategiyasi samaradorligi uchun milliy institutsional shart-sharoitlar bilan integratsiya juda muhimdir. Boshqacha qilib aytganda, sanoat mahsulotlarini mintaqaviy va xalqaro bozorlarga yo'naltirish institutsional integratsiya faoliyati maqsadiga mos keladi.

Xulosa va takliflar

Yuqorida ta'kidlangan Industriya-4.0 konsepsiyasi rivojlangan mamlakatlarda o'z sanoatchilarining mintaqaviy va xalqaro bozorlardagi mavqeini mustahkamlashga qaratilgan bo'lib, ob'ektiv ravishda sanoat va savdo strategiyalariga chambarchas bog'lanib ketgan. Shu sababli bu mamlakatlarda davlat, xususiy sektor, ilmiy jamoatchilik va jamiyat a'zolari o'zlarini sanoat strategiyasiga u yoki bu darajada daxldor, deb hisoblaydi, institutsional va noinstitutsional tuzilmalar, sanoat siyosati vositalari, dastaklari va mexanizmlari ham mana shu maqsadga xizmat qiladi.

O'zbekistonda jamiyatning barcha sohalarida o'zgarishlar borgan sari jadallashib, o'z ko'lamini kengaytirib bormoqda. Sanoat tarmoqlaridagi qudratli qurilish ko'lamini yaqin istiqbolda ijtimoiy farovonlikni ta'minlashga xizmat qiladi, iqtisodiy barqarorlik va yuksalishning muhim omiliga aylanadi. Shunday ekan, sanoatlashuv strategiyasi milliy sanoatchilarimizning mintaqaviy va xalqaro bozorlardagi mavqeini uzluksiz mustahkamlab borishlariga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 октябдаги ПФ-6079 сонли Рақамли Ўзбекистон - 2030» стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида «Фармони». Lex.uz
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги 4947-сон Фармонининг 1-илоvasи «2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси». Lex.uz
3. Белокрылова О.С. (2015). Институциональная составляющая неоиндустриализации // Институциональная трансформация экономики:

российский вектор новой индустриализации. Материалы Международной конференции. 21-23 октября. Омск: Изд.-во ОГУ, ч. 1, с. 518-526.

4. Белокрылова О. С. (2015). Институциональное проектирование стратегии: реиндустриализации: перспективы донской экономики // *JournalofEconomicRegulation*, т. 6, № 1, с. 46-55. о

5. Вольчик В.В., Кривошеева-Медянцева Д.Д. (2013). Институциональные условия инновационного развития российской экономики // *TERRA ECONOMICUS*, т. 11, № 4, ч. 3, с. 18-26.

6. Вольчик В.В., Оганесян А. А. (2010). Институты, информация и институциональная структура экономики // *JournalofEconomicRegulation*, № 2, с. 23-40.

7. Кирдина С. Г. (2004). Институциональная структура современной России: эволюционная модернизация // *Вопросы экономики*, № 10, с. 89-98.

8. Кирдина С. Г. (2014). Институциональные матрицы и развитие России: введение в X-Y теорию. 3-е изд., перераб., расшир. и илл. СПб.: Нестор-История.

9. Никитаева А. Ю. (2017). Институциональная структура региона в контексте инновационного развития промышленности // *JournalofInstitutionalStudies*, № 1, с. 134-149.

10. Норт Д. (2011). Вклад неинституционализма в понимание проблем переходной экономики // Университет ООН (<http://www.wider.unu.edu/>).

11. Толкачев С. А. (2017). Индустрия 4.0 и ее влияние на технологические основы экономической безопасности России // *Гуманитарные науки. Вестник Финансового университета*, № 1(25), с. 86-91.

12. Ahn, S. (2013). Evolution of Industrial Policy and Green Growth in Korea. Future of the World Trading System: Asian Perspectives. (https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/wts_future2013_e/ahn.pdf - Access Date: 15.06.2017).

13. Berry, C. (2016). Industrial policy change in the post-crisis British economy: Policy innovation in an incomplete institutional and ideational environment. *The British Journal— of Politics and International Relations*, vol. 18, Issue 4, pp. 829-847.